



SLOVENSKA.

Kritika slovenske književnosti. Po pravici se toži, da na Slovenskem manjka književne kritike, ki bi z jasnimi načeli in širokim obzorjem razsojala vsak nov književni pojav in kazala razvijajočim se talentom pot do prave estetične višine. Pa to je težavna stvar, ker izkušnja uči, da kritika nastane povsod šele za slovstvom, in dokler ni visoko razvite književnosti s krepko izčrtanimi pisateljskimi osebnostmi, nima kritika onega polja, iz katerega bi dobila snovi za svoj lastni razvoj. Šele ko je kak pisatelj končal svojo pot, se dá o njem izreči sklepna sodba, ki posneme vse njegove borbe in tvorbe v eno formulo ter jo uvrsti v literarno zgodovino kot dovršeno dejstvo, in čakati je treba, da se zaokroži in v organskem razvoju dopolni razvoj cele struje, preden se more o njej izreči gotova, odločujoča beseda. Prej je mogoče pisati le o posameznih književnih pojavih, ki jih moramo soditi po njihovi vrednosti in vsebini brez direktnega ozira na pisatelja, kot dejstva, ki jih srečamo ob poti in ki izzivajo našo pozornost. Meriti jih moramo po večno veljavnih moralnih in estetičnih zakonih, ki so sicer tako nadležni po svobodi koprnečim, v bojni domišljiji ustvarjajočim literatom, da jih tajé, kadar jih prekoračijo, ki pa ohranjujejo vendar svojo veljavo ter se ne dajo nikdar izbrisati iz sveta lepote, kulture in omike. Zato tudi mi pisatelja enkrat hvalimo, drugič grajamo, ne oziraje se na njegovo literarno sorodstvo, a pride čas, ko o vsakem zberemo njegove individualne znake ter jih uvrstimo na pravo mesto v slovenski kulturni zgodovini.

Zato je pa v sedanjem trenutku težko pisati zgodovino novejšje slovenske literature. Kar je od Stritarja dalje, še ni dovršeno, je prepojeno s tolikimi zunanjiimi vplivi, ki si nasprotujejo in se izpodrivajo, je tako nejasno in pretkano z nitmi meglenih tujin, da se mi danes o nobenem živečem literatu ne upamo izreči sklepne sodbe, ker o marsikaterem še

ne vemo, kam ga zanese severni, zapadni ali vzhodni veter, ki skozi dunajska, lipska in berlinska založništva piha tako nenadno na naš književni trg. Le malo imamo danes mož v leposlovnem gaju, ki so naše gore listi, in značilno je to, da se ravno ti od sedanje kritike ne upoštevajo, ker kritiki sami ne poznajo naših literarnih potreb in stojé sami pod vplivom našemu ljudstvu in naši narodni duši tujeje slovstva, ki od časa do časa prihaja v njihove roke, brez reda, kakor ga buti slučaj na dan.

Vendar imamo nekaj poizkusov, ki hočejo sedanjo slovensko literaturo razpredeliti po gotovih oddelkih, kakor delajo v prirodoslovju z raznimi vrstami in pasmami. To je gotovo hvalevredno in ne prelahko delo, ki pa danes ni hvaležno, ker ima še premalo temelja in tudi malo porošva za trajno vrednost. V domačem slovstvu s tem ne poizkušajo radi, ker se je batí takoj preburnih ugovorov — : noben živ človek ne gre rad v prezgodnjo rakev, naj ima tudi najlepši napis... Pač pa imamo iz drugih jezikov dva taka poizkusa, na katera se hočemo kratko ozreti.

V „Hrvatskem Kolu“, ki ga je začela izdajati „Matica Hrvatska“, je dr. Ilesič očrtal najnovejšo slovensko književnost.¹⁾ Knjiga sama je po svojem namenu in po svoji vsebini izredno lep in hvalevreden književni pojav. „Matica Hrvatska“ je s to knjigo pokazala pot, po kateri moremo priti Južni Slovani do velike, res impozantne letne revije svojega kulturnega dela. In da se je vdal dr. Ilesič njenemu pozivu in je izkušal opisati v „Kolu“ najnovejšo slovensko književnost, je tudi zanj gotovo ravno tako častno kakor hvalevredno. Dovolimo si pa nekaj opazk k temu spisu.

Pred vsem smo opazili, da dr. Ilesič nima enakomernega znanja slovenske književnosti in pozna bolj le to, kar mu je bližje, in manj

¹⁾ „Ocrtnajnovije slovenske književnosti“. („Hrvatsko Kolo“. I. 1905. Izdala „Matica Hrvatska“ str. 375. sl)

to, pri čemer on ne sodeluje. To je napaka, ki se je mora izogibati literarni zgodovinar, ki mora slovstvo poznati univerzalno, preden o njem sodi v celoti in posameznostih. Potem manjka dr. Ilesiču pa tudi trdnih načel, po katerih bi sodil, in odtod nima nikjer poguma, da bi izrekel svojo lastno, utemeljeno misel o slovstvenih strujah in o idejah, ki živé v njih. Takoj pri Aškercu je dr. Ilesiču izpodletelo. Aškerc je Slovan samo po imenu, ker svoje neslovanske ideje ovija v slovanski kabat, jih oborožuje s handžarom ter pokriva s kalpakom ali turbanom. Aškerc nam je tuj zapadnjak, prepojen še danes z idejami, ki so pred sto leti završale daleč proč od slovanskega sveta, in često mu zdrkne z ramen vsa slovanska narodna noša in se mora pokrivati z indijskim ali perzijskim odelom. A pod vso to pisano nošo se prikazujejo vedno iste borne, siromašne ideje, ki pravzaprav niso nič drugega, nego pusta negacija, in zato se Aškerc tako ponavlja, da mora še tistega ubogega perzijskega osla, ki ga je nekdanj z efemernim uspehom postavil pred svojega pegaza, poklicati iz Egipta, da bi z njegovo pomočjo zadušil neljubo mu kritiko. (Priloga zadnjega „Slovana“.) Dr. Ilesič je torej stopil na varnejšo pot in je z velikim trudom nabral iz raznih pisateljev splošne stavke, s katerimi izraža kritične ideje. S tem je izgubil svoje višje kritično stališče in je postal igrača citatov, tako, da slednjič ne vemo, kaj sodi on sam. Iz Cankarja je posnel na primer grozno trditev: „Domovina slovenska je nekako družba filistara“ (str. 384.), ne da bi te besede najmanje omilil. Tista družba, ki jo Cankar popisuje, res zasluži tako ime, a ta družba nikakor ne predstavlja slovenske domovine, ki je v devetih desetinah vsa drugačna nego tista družba, ki samo vsled neke umetne, po nezdravih razmerah nastale fikcije danes v očeh raznih literatov še predstavlja slovenski narod. Dr. Ilesič se je poslovil od Cankarja kot od nihilista-vagabunda, a tudi v Cankarjevi satiri se dobi zadnji čas že nekaj pozitivnega, vsaj neko hrepenenje po nečem, kar je bolj zdravo in odkritosrčno. Zupančiča slavi dr. Ilesič tako, da se ne upa na njem ničesa grajati, Meškovo mehkočutnost pretirano povzdiguje, a Medvedu ni posvetil niti kratkega poglavja ter ga le mimogrede omenja pod črto. Taka pristranost je na veliko kvar Ilesičevi razpravi. Iz Finžgarja je nabral pisatelj le razne citate, a nam ni predstavil njegove krepke in izrazite individualnosti v vsej njeni moči. Na drugi strani pa opazujemo velike simpatije do Kvedrove in kaj čudno se čita, da Zofka Kvedrova

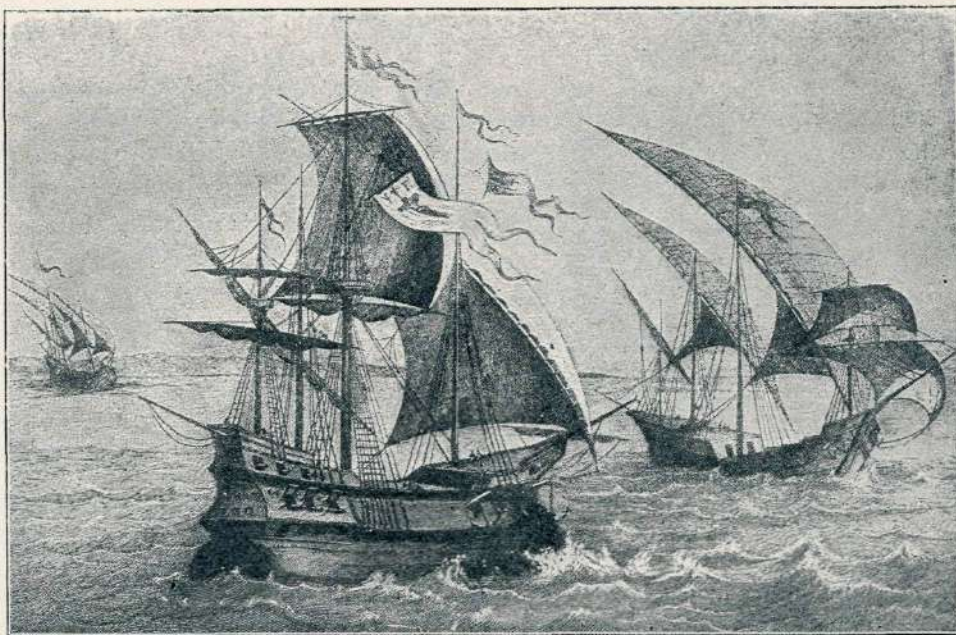
v črticah „prikazuje nabožno zaostalost našega puka“. Kar tako brez kritike in brez izraza lastnih idej ne bi smel literarni zgodovinar, kar hoče biti gotovo dr. Ilesič, le naštevati misli drugih.

Druga razprava o novejši slovenski književnosti je izšla v dunajskem tedniku „Österreichische Rundschau“ iz peresa dr. Ivana Prijatelja. Prijatelj se odlikuje pred Ilesičem v tem, da prodira globlje skozi lupino v notranjost, in zna samostojno formulirati svoje nazore. Njegov kritični izraz je feljtonistiški, kakršnega smo vajeni iz dunajskih listov, in mnogokrat zveneča fraza zakrije vrzel, ki se mu pokaže v mislih. Dr. Prijatelj meri slovensko slovstvo jako prezirljivo „od zgoraj dol“, a se ni niti potrudil, da bi bil dobro prečital vse, o čemer piše. Najprej opazujemo pri njem veliko pristranost. Že začetek njegove razprave se bavi s političnim strankarstvom in dr. Prijatelj se je tudi v svoji razpravi pokazal kot strankarja. Tudi literaturo je razdelil v tri stranke po treh leposlovnih listih in v tri predale, ki so mu na ta način nastali, je potaknil vse prijatelje, ki jih ocenja. Tak mehanizem pa za literaturnega kritika ni pripraven, ker duhovi so svobodni, letajo zdaj sem, zdaj tja in se ne dajo vkleniti v plotove treh ograj. Dr. Prijatelj je pa porabil to metodo, da je mogel en list čez mero in zaslugo hvaliti, druga dva, ki nista pri njem v milosti, pa potlačiti. Pri „Zvonu“ dr. Prijatelj sploh nobene sodbe nima, ampak sme samo hvaliti, dasi je propadanje „Zvona“ tako jasno dejstvo, da nihče nad njim ne dvomi. Ko sodi Prijatelj o osebah, se vidi vseskozi njegova pristranost, tako da se povzpenja do uprav nemogočih trditev. Prijatelj je našel v Aškerčevem „Trubarju“ „harmonično celoto“, da, celo „Pathos, Kraft und Schwung der Einheitlichkeit.“ Ali ne vidi dr. Prijatelj, da mu mora že ta trditev vzeti ugled veljavnega kritika, ker pač vsakdo ve, da ravno teh lastnosti Aškerčev „Trubar“ nima. Naravnost bije dr. Prijatelj resnici v obraz, ko brani Aškerčeve „Mučenike“, da niso agitacijska pesnitev ter da Aškerc ne cika na sedanjost, ko opeva protestante. Saj je Aškerc sam v „Himni slovenskih heretikov jasno izpovedal svojo tendenco, ki je edino le boj proti katolicizmu. V čudni luči se pokaže „modern“ kritik, če s takimi komplimenti pozdravlja dr. Tavčarjev roman „Izza kongresa“, ki v tehniki res ne dosega višine leposlovnega lista. Nečemo še polemizirati z dr. Prijateljem glede „Dom in Sveta“, kajti letnika 1905. očitno ni čital, drugače ne bi govoril o pisateljih, ki v njem

niti več zastopani niso. — Literarna kritika zahteva predvsem nepristranosti, drugače ne dosega svojega namena. Seveda mora pa imeti kritik tudi jasna načela, po katerih sodi. In tega bi želeli slovenski literarni kritiki, da postane koristen in blagodejen kulturni faktor.

Kaj je torej z alkoholom? Vsem, ki so dobre volje, pojasnjuje M V. — 1906. Založila „Kat. Bukvarna“ v Ljubljani. Tisk „Katoliškega tisk. društva“ v Postojni 80. Str. 70. Cena? — Čisto nova brošurica, ravnokar prišla izpod tiskarskega stroja. V rdečem ovitku je vrhu tega tudi še. Ali bo napravila kaj šuma? Tega namena nima. Čemu tudi? „Kar raste, ne dela

lemična, ni bojevita, ampak čisto i r o n i č n e g a značaja; mirno, kakor prijatelj govori prijatelju, razklada, uči, prosi, navdušuje. Tudi nič učene navlake: anonimni pisatelj je po dolgem premišljevanju napisal te lepe besede, gotovo iz prepornega srca. Če bi pa vendar iskali ureditve, bi rekli, da ima dva dela: negativni, ki odgovarja na vse možne ugovore in pomisleke (Vino - strup? Kaj bomo pili? Kdo bo pijanca sprebrnil? Kaj pa Dolenjci? Saj vlada v enem hipu lahko pomore itd.), drugi je pa pozitiven. Zdi se nam, da je v knjižici vse, kar mora omikanec vedeti o tem vprašanju. Na koncu je pridejano še važno predavanje dr. Brecljevo z dne 26. oktobra 1903. „Alkohol



LADJE, S KATERIMI JE KOLUMB ODKRIL AMERIKO.

šuma.“ In protialkoholno gibanje med Slovenci narašča mogočno. Spoznanje prodira, volja se krepi. Vsak dan je več abstinentov, ne toliko organiziranih, kakor na tihem, ki odobravajo to novo prizadevanje in se ga veselijo in záse tudi izvajajo, a kot apostoli nočejo nastopiti. Kdo bi jim zameril? Ni vsak za apostola. Zdi se mi s protialkoholnim gibanjem kakor s Kneippovo zdravstveno metodo: učeni svet se je norčeval iz nje, Kneipp pa je mirno pisal svoje knjige in odpiral trpečemu človeštvu oči. In danes? Danes knajpa skoro vse... Abstinenčno gibanje bo v kratkem času slavilo zmagoslavje. Da se ta dôba prikrajša, v ta namen je pisana naša brošurica Posebno hvalevredno na njej je to, da ni po-

in človekovo zdravje“ str. 56.—69., kjer so tudi znane slike človeških organov, želodca, srca, ledic in jeter, poškodovanih po alkoholu. Dasi je pisatelj zastopnik skrajne levice, vendar je dober do vseh in lepo kaže, kakó novo gibanje ne prinaša sovraštva v družbo, ampak veselje do dela, do ljudstva, do prirode, do sadjereje itd. Par slik znanih bojevnikov te socialne ideje pozivlja celo razpravo. — Čeprav so mnogi že naročniki „Piščalke“, ki ima isto torišče, vendar smo prepričani, da bodo radi segli tudi po tej knjižici, ker je v njej ob kratkem vse vprašanje obdelano. Sicer pa je gotovo: čim več zagovornikov ima abstinenca, tem bolje zanjo.